

[וע' גם סוכה ה. 'תני רבי חנינא... רב הונא אמר... וע' בשפת אמת. וי"ל שלמסקנא טעמו של רב הונא מגזרה שוה, והרי אין אדם דנה אם לא קיבל מרבו, וא"כ הוא ממקור קדום].

וע' הסבר אחר בסוגייתנו בקובץ עלה יונה (עמ' קפג-ד), שרב אשי ותנא דברייתא נחלקו ביסוד מצות שמחה בשלמים, אם ענינה משום עצם האכילה משלחן גבוה [ושעל כן הוצרכנו למיעוט מיוחד לעופות ולמנחות] או עיקר השמחה משום אכילת הבשר. ויש לתלות זאת במחלוקת הבריות בפסחים קט. נמצא אם כן שרב אשי נסתייע מדעת תנאים.

(ע"ב) 'מאי אכילה ראשונה שיעור דמי אכילה ראשונה מן החולין'. נראה פירוש 'אכילה' – קרבן חגיגה, ושיעור דמי אכילה היינו שתי כסף שיעור חגיגה, ושיעור זה מדרבנן, ומהתורה כיון שאין שיעור לחגיגה אין שיעור לדמי התערובות (חזון איש קט).

'הפריש עשר בהמות לחגיגתו...' הנצי"ב בכמה מקומות בספריו חידש שבמצוות עשה, אף על פי שיוצא ידי חובתו בפעם אחת, כל שממשיך לעשות המצוה הרי הוא מקיים המצוה עוד ועוד, וכגון כשממשיך ותוקע בשופר או מוסיף על כזית מצה בליל פסח.

בין שאר ראיותיו נסתייע מכאן, שאותן בהמות שהוסיף לחגיגתו הרי הן חלק מהמצוה והקרבנות דוחה יום טוב, ואפילו לא הפרישן כאחת אלא אחר שהקריב אחת מביא עוד – קרבות כולן ביום טוב, כמו שאמרו בירושלמי (ע' בשו"ת משיב דבר ח"א לו וח"ב יא; העמק שאלה כג,ג; מרומי שדה לעיל ז. וכע"ז כתב בשו"ת אבני נזר או"ח תמז – ע"ש לענין שופר ולולב. וכן י"א בשם הגרי"ז לענין אכילת מצה בליל פסח (ע' ביצחק יקרא). וכבר כתב כן המהר"ל בספר גבורות ה' פמ"ח. וע' גם בקרן אורה רפ"ד דמנחות, ובמובא ביוסף דעת פסחים קו.

דף ט

'עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו, על זה נאמר מעות לא יוכל לתקן...' יש לבאר מה נתיחדה מצוה זו משאר מצוות עשה שעליה ביחוד נאמר 'מעות לא יוכל לתקן'. ופירש הנצי"ב ז"ל: בשאר מצוות עשה מועילה תשובה וכששב כאילו עשה המצוה, אבל החגיגה באה להשפיע ברכה במועד שהרי שלש הרגלים הינם ראש השנה לתבואה לפירות-האילן ולמים, ואם חסרה החגיגה חסרה הברכה, לכך אין מועילה התשובה על זה.

ובברייתא להלן אמרו זה המבטל קריאת שמע או תפילה. וגם שם יש לפרש לענין החסרון שבנפש [ובעולם] מהעדר המצוה, שאעפ"י שהחטא עצמו נמחל על ידי תשובה, סוף סוף חסרה הנפש אור המצוה (כ"כ בלקט שיחות מוסר לגרי"א שר ח"ב עמ' מ). ויש לומר שבחגיגה בולט הדבר ביותר, שהיא משפיעה שפע ברוחניות ובגשמיות, ולכך צוין הדבר במשנה ביחוד על מצוה זו.

ויש מי שפירש שבכל שאר המצוות, לאחר שעבר זמנן נפקע החיוב מכאן ולהבא, מה שאין כן בקרבן הרגל בעצם חל שעבוד נכסים לשלם את חיובו, ושיעבוד זה לא נפקע לאחר הרגל [והלא אפילו יורשים חייבים להביא עולת ראייה שהפריש מורישם] אלא שאי אפשר לפרוע את השעבוד, כי נראה שגדר החיוב הוא להביא עולת ראיית רגל פלוני ושלמי רגל פלוני, וזה לא שייך לשלם לאחר הרגל. והיינו ממש לשון הכתוב, מעוות או מחוסר שצריך להיתקן ולהישלם אלא שאינו יכול (עפ"י ביצחק יקרא לב).

על דברי רש"י שהחזרת הגניבה מתקנת החטא – ע' בשו"ת אגרות משה חו"מ ח"ב יב.

זמי אמר רבי יוחנן הכי והאמר חזקיה נטמא ביום מביא בלילה אינו מביא, ורבי יוחנן אמר אף בלילה נמי מביא...'. לפרש"י ועוד ראשונים, המדובר על נזיר שנטמא שוב בלילה שמיני. וכבר עמדו המפרשים מה ענין זה לדין תשלומין שאנו דנים עליו. ובטורי אבן ביאר, הואיל ופירש הכתוב זמן להבאת הקרבן, וביום השמיני יבא, אעפ"י שכשר גם משמיני ואילך (כמו שדרשו בתורת כהנים), עיקר זמנו ביום השמיני, ושאר הימים אינם אלא תשלומין לו.

ויש מי שנתן טעם אחר בדבר, שכלל הוא שהמחוייב קרבן ולא הספיק להביאו עד שאירע לו שוב מעשה המחייב קרבן זה, חזר החיוב הראשון להחשב חיוב תשלומין (ע' בספר בית ישי בסו"ס קכה).

ובשפת-אמת צדד לפרש [בדעת הרמב"ם ודלא כשאר הראשונים] שחזקיה ורבי יוחנן דיברו על נידון דידן ולא בענין נזיר; מי שנטמא בלילה יום טוב – האם מביא חגיגתו בימים שלאחר מכן כשנטהר אם לאו. ומיושבת כל הסוגיא כפשוטה.

ולמסקנא פירשו שבין לחזקיה בין לרבי יוחנן כולם תשלומין דראשון הוא ורק הראוי בראשון מביא בשאר הימים, הלכך כל שנטמא בראשון, כיון שנתחייב להביא קודם שנטמא – חייב להביא כשנטהר. ואם נטמא בלילה – אזי אם לילה נידון כמחוסר זמן הרי משהגיע שעת חיובו, תחילת היום, לא היה ראוי ושוב אינו מביא למחר. ואם לילה אין מחוסר זמן, נחשב שהיה ראוי להביא קודם שנטמא, ומביא למחר.

(ע"ב) 'מעוות לא יוכל לתקון... או שביטל תפלה של שחרית...'. 'ביטל' – במזיד משמע, אבל אם שגג וטעה ולא התפלל – יש לו תשלומין ויכול לתקון (ברכות כו.).

יוחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חביריו לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהן' – שאפילו עשה המצוה בעצמו הרי זה חסר בכך שלא עשה עם הרבים, כיון שעסק המצוה הוזה נעשה טוב יותר במינוי אנשים רבים (מרומי שדה).

'... היינו צדיקי היינו עובד אלקים, היינו רשע היינו אשר לא עבדו? אמר ליה: 'עבדו' ולא עבדו' תרוייהו צדיקי גמורי נינהו, ואינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד. אמר ליה: ומשום חד זימנא קרי ליה 'לא עבדו'? אמר ליה: אין, צא ולמד משוק של חמרין, עשרה פרסי בזווא, חד עשר פרסי בתרי זוזי'. משום שבימיהם היתה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים [כמו משל השכרת החמרים שהרגילות היתה להשכיר לעשר פרסאות, כדי מהלך יום אחד, כמו שאמרו בפסחים], ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתה על הרגילות שהורגל מנעוריו, שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עוז להיות נקרא 'עובד אלקים', כי כדי לשנות טבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה' על ידי שמתבונן בגדולת ה' במוחו לשלוט על טבע לבו, מה שאין כן כשאין לו מלחמה כלל, אין אהבה זו מצד עצמה נקראת עבודתו כלל (תניא פרק טו. וכ"כ הנצי"ב בקיצור).

– 'מאה פעמים ואחד' [ולא מאה ואחת פעמים] – היינו יחידו של עולם, שמקושר ומתאחד בהשי"ת בכל מאה הפעמים שהוא לומד, הוא הקרוי 'עובד אלקים' (אמת ואמונה קוצק). ונרמז במלת 'אחד' בלשון זכר, שהיה צ"ל 'מאה ואחת'.

– ענין ה'אחד' מורה שאף ששונה מאה פעמים עדין הוא עומד בהתחלה, שהתורה אצלו כחדשה בחשק

ותשוקה רבה ולא כדברים ישנים, וכמו שדרשו חז"ל שיהיו דברי תורה חדשים עליך (מי השילוח ח"ב לקוטים. ומוזכר גם בדובר צדק עמ' 182, ועע"ש בעמ' 88).
עוד רמזים ובאורים ע' תור"ד ומהרש"א; מכתב מאלהו ח"ג עמ' 107-105; רשימות הגר"ד סולוביצ'יק סוכה עמ' קפ.

'יאה עניותא ליהודאי כי ברזא סומקא לסוסיא חיורא'. העניות היא כיעור וניווול [כמו שאמרו '... אלא שהעניות מנוולתן'], ובישראל העניות יפה; כי עיקר שם עניות שייך למי שחסר, וזוהי מדת הרשעים, אפילו כשהם עשירים אינם נתונים בשלוח ולעולם רוצים עוד ועוד והרי מבוקשם חסר תמיד, וזוהו עניותא דאומות העולם, אבל עניות בישראל אינה כן שהרי כל ישראל בני מלכים וכלום חסר מבית המלך דבר, ולכך אפילו הוא עני כיון ששמח בחלקו ומתענג במה שיש לו הריהו עשיר, ואין בו את הניווול שבעוני (עפ"י תקנת השבין עמ' 42).

– ישראל עזין שבאומות (ביצה כה:), ולכן יאה העניות להם, להתיש כח עזותם [ואמנם אפשר להתיש העזות גם על ידי התורה. ובוזה מובן הכתוב לולי תורתך שעשעי אז אבדתי בעניי. וכן אמרו: צורבא מרבנן לא מעני] (עפ"י קומץ המנחה טו).

– יאה היא העניות כאשר האדם מקבל אותה כדבר יקר, כברזא סומקא לסוסיא חיורא (בשם הרה"ק מאפטא – ליקוטי אוהב ישראל עמ' קטו).

– לבן מסמל את הנקיות מחטא ומכל פגם, והאדום להיפך – ככתוב 'אם יהיו חטאיכם כשנים כשלג ילבינו'. והנה העניות עלולה להעביר את האדם על דעת קונו, וכן לפגום בישוב דעתו, אף על פי כן אצל ישראל, כאשר העניות במדה הראויה היא פועלת פעולה הפוכה – מבליטה ביותר את הלבן, שנקיות הדעת והמעשים ניכרת יותר בעני, שעל אף דחקו וקשיו שומר הוא על שלימותו. והמשיל לרצועה שבסוס, כי העניות גורמת להכנעת הלב לבל יתגאה במעלותיו ולבל ירמוס ויתנשא על הזולת, כרצועה המרסנת את הסוס הצוהל במלא הדרו ושועט בדהרתו.
פרושים ורמזים נוספים – ע' אור לשמים בראשית ד"ה ויאמר אלקים – בשם הרה"ק מלובלין; מחשבות חרוץ עמ' 123; לקוטי מאמרים עמ' 171; עת האוכל יד; מרומי שדה; רמתים צופים על תנדר"ר פ"ה ג.

'ככתבם וכלשונם'

אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחת' –
'אין קץ למעלת ומדת ההתבוננות ואיכות ההבנה, שהוא יסוד ההשתדלות להשתלמות תמידית, אפילו בדברים הישנים שכבר קלטה האוזן יפה, 'אם שמע בישן תשמע בחדש'. וכל עיקר חולי הדור תלוי בזה שהם סוברים שדברים שנתישנו אין צורך לחזור עליהם ולהשכילם יפה, והם מבקשים חדש באפס ישן, ולא ימצא להם בשום אופן, כי החדש לא יבוסס כי אם כאשר יצא ממקור הישן, שיהיה בכל יום בעיני ההוגה בישרת לב, כחדש. ועובד אלקים הוא השונה פרקו ק"א פעמים. וזה הדבר מגיע לכל הלימודים כולם.
על כן חזק בני בחזרה של מתינות מתון מתון, ועם זה שמחה וזריזות איטית, תשכיל ותצליח בעד"י' (מתוך אגרות הראיה ח"א כט).

'יאה עניותא ליהודאי...'

'... וכל כך למה היה ר' נחומצ'י מתירא מן הממון ונזהר מלנגוע בו? – לפי שסכנה יש בממון ואדם בא על ידו לידי נסיון. והרי אין אדם צריך להכניס עצמו לתוך הסכנה, ובכל יום אנו מתפללים 'ואל תביאנו לידי נסיון'. וכשבאו חסידיו ואמרו לו: ילמדנו רבנו, על מה ולמה שונה הוא בהליכותיו מכל הצדיקים, ומדוע 'רבי מכבד עשירים' והוא מכבד דוקא עניים? – השיב להם:

ולמה לא אלמד מדרכי אבי שבשמים שגם הוא אוהב ומכבד את העניים דוקא, כמה שנאמר מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח, ונאמר כי יעמד לימין אביון. רבנו הקדוש שהיה מכבד עשירים, לא מדה זו לבדה היתה בו, אלא גם זו, שאף על פי שהיה עשיר שבעשירים יכול היה לזקוף עשר אצבעותיו כלפי מעלה ולהעיד על עצמו שלא נהנה מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה. אלמלא יכולתי גם אני לקיים בי שניהם – להחזיק ממון ולא להתלכלך בו, לכבד את העשירים ולהיות חלקי עם העניים – הייתי מקיים. עכשיו שאיני יכול לקיים אלא אחת ממדותיו – הריני בוחר בעניות. ודאי דרכו של רבנו הקדוש גבוהה יותר ומדתו שלמה יותר ואשרי לכל ההולכים תמים בדרכו, אבל אני, מי אני כי אבקש לי גדולות כאלה. ולמה אהא נוהג ברחבות, וחז"ל מעידים יאה עניותא לישראל. משמע, תכשיט היא העניות. ותכשיט זה אדם זוכה בו חנם אין כסף... ואין בו לא קנאה ולא שנאה תחרות; ואין עליו לא קושיות ולא פירכות ולא חששות; ואין עמו לא נגיעות ולא פניות ולא הנאות; ופשוט התכשיט הזה בתכלית הפשטות והכל מבינים בו בלי פירושים ובלו רמזים ובלו דרשות ובלו סודות – תכשיט כזה קניתי לי ואתם רוצים לאבדו ממני?!...!

ואם בכל זאת חלילה גם שמך של עבירה יש במנהגי זה, לא אשנה ממנהגי, כי מתירא אני יותר מן המצוות שיש לי הנאה בהן – ממה שאני מתירא מן העבירות שאין לי בהן הנאה' (מתוך 'חסידים ואנשי מעשה' לזקני רא"א כי טוב, ח"א 'הירא ממצוות שביד').

דף י

וליוצא ולבא אין שלום... אפילו מש"ס לש"ס. פרש"י מש"ס ירושלמי לש"ס בבלי שהוא עמוק. יש אומרים שזה אמור דוקא בימיהם לפי שחכמי ארץ ישראל היו נהירים להם טעמי המשנה יותר. ואולם ברבות הדורות נתהפכו הדברים, שבתלמוד הירושלמי נפלו שיבושים רבים מפני מיעוט העסק בו [שלא היה מצוי תחת יד הראשונים בקביעות מפני העניות ומפני שאר סיבות. כלשון החזו"א או"ח יג, א. וע' הגהות זהב שבא על תוס' רשב"א פסחים עב.], והעיסוק העיקרי של החכמים והתלמידים בתלמוד בבלי (ע' בשו"ת המיוחסות לרמב"ן צו), והוא מסודר ומפורש כעת יותר מהירושלמי. גם בדרך כלל הלכה כתלמוד בבלי כנגד הירושלמי. [ופעמים פסקו דלא כהירושלמי אע"פ שלא מפורש בבבלי להיפך. ע' קרבן נתנאל פ"ג דמועד קטן כב; שו"ת חות יאיר כג. וע"ע במובא בחולין ל]. (עפ"י מאור ישראל לגרע"י שליט"א).

עוד על החילוקים שבין התלמודים – ע' 'קדמת העמק' – הקדמת הנצי"ב לפירושו על השאלות אות ט ואילך; 'נפש חיה' (לר"ר מרגליות) או"ח רלח, א; 'קובץ על יד' שבסוף ספר בית ישי. וע"ע במובא בסנהדרין כד.

דאמר רב גידל אמר רב: מנין שנשבעין לקיים את המצוה שנאמר 'נשבעתי ואקיימה לשמור